

O BARIERĂ ÎN CALEA IMPOSTURII

de

Ionel FUNERIU

Nu pot vorbi astăzi despre profesorul Tohăneanu altfel decât evocând întâmplări pe care le-am trăit împreună ori chiar amănunte biografice cărora, acum când magistrul a plecat dintre noi și când detașarea pe care numai trecerea timpului ți-o acordă, le găsesc semnificații pilduitoare.

Imediat după absolvirea facultății, am fost numit profesor la Școala generală Birchiș, comună situată la marginea estică a județului Arad. Locuiam într-un bloc CFR din gara Săvârșin și făceam zilnic naveta cu bicicleta. De sărbătorile Crăciunului, profesorul Tohăneanu m-a onorat cu o vizită care s-a prelungit până după Anul Nou. În fiecare seară, în micul apartament stăteam de povești, în fața unui pahar de vin, profesorul, eu și doi ceferiști: unul revizor de linie, celălalt acar de cale ferată. Atmosfera semăna cumva cu cea evocată de Sadoveanu în *Hanu Ancuței*. Revizorul de linie ne povestea întâmplări nemaiauzite trăite de el pe frontul rusesc, iar acarul, când nu relata povești pescărești sau vânătoarești, ne cânta minunate colinde de prin partea locului. Totul se petrecea în cel mai firesc chip posibil, idilic aproape, până într-o zi când șeful gării din Săvârșin, un fel de vedetă locală, aflând de vizita profesorului Tohăneanu, s-a înființat, neinvitat, s-a insinuat între noi și a acaparat discuția debitând, cu pretenții de intelectual, tot soiul de vorbe pretențioase care, credea el, îl vor cuceri pe profesor. La un moment dat, a rostit un dicton latin pe care l-a stâlcit îngrozitor. Atâta i-a fost profesorului. S-a ridicat de la masă, a plecat și dus a fost. Nu s-a întors decât târziu în noapte, când s-a asigurat, el știe cum, că șeful de gară ne părăsise. Atunci n-am înțeles exact atitudinea sa intransigentă și am insistat, fără tact, să-mi explice rațiunea gestului său. Fără succes, se înțelege. După câteva luni, revăzându-ne la Timișoara, mi-a făcut cadou o carte: *Paznic de far* de Geo Bogza. Pe întâia pagină stătea scris *manu propria*: „Lui Ionel, în loc de explicație a evadării mele, motto-ul lui Bogza. Gens una sumus”. Redau mai jos textul lui Bogza, cu precizarea că profesorul a subliniat cu o linie fermă două cuvinte care,

astfel evidențiate, au devenit antonime contextuale: *acar de cale ferată* și *impostorii*. Dar iată textul:

„Niciun om din câți am cunoscut, oricât de neînsemnat ar fi fost, oricât de sărac, oricât de umil, fie că era cizmar, sau dulgher, sau *acar de cale ferată*, nu s-ar putea plânge că ar fi simțit între mine și el vreo distanță, oricât de mică, și că n-am stat de vorbă ca doi oameni, la fel de simpli, împărțind între noi pâinea și apa, sau pâinea și vinul, dacă era și vin.

Dar *impostorii*, oricine ar fi fost să fie, oricât de sus puși, orice rol ar fi avut, mai ales în cultură, ei, da, au simțit distanța de netrecut, distanța de prăpastie fără fund, dintre falsa lor importanță și gheața privirilor mele.”

(Geo Bogza, *Paznic de far*, București, Editura Minerva, 1974, p. 7).

Cum se vede, profesorul n-a practicat o didactică explicită, ci a preferat-o pe cea implicită, mai discretă și, totodată, mai eficace, fiindcă te pune pe gânduri, iar concluzia o trăgeai singur, ca și cum tu însuși ai fi descoperit un adevăr nou. Cei care îl cunosc știu prea bine că profesorul nu dădea niciodată sfaturi seci, nu era adeptul lui *magister dixit*, ci, prin puterea exemplului personal, te făcea să-i urmezi pilda. Mai târziu am aflat că această subtilitate pedagogică a deprins-o de la tatăl său, după cum însuși mărturisește într-o confesiune autobiografică: „În planul intelectual sunt «vândut» tatălui meu: moștenirea pe care mi-a transmis-o, «lăsământul» lui sunt imense; prin pilda sa, mai curând decât prin îndemnuri, tata m-a crescut în cultul celei mai severe exigențe față de mine însumi. Numai așa am putut deveni, o vreme, exigent și față de alții și necruțător cu impostura”.

Robi ai „imagologiei” folclorului universitar, derutați uneori de detalii biografice, pe care le socotim definitive și defnitorii, sau victime ale unor lecturi superficiale, suntem de multe ori gata să emitem opinii care n-au nicio legătură cu realitatea profundă. În lumea filologică, de pildă, profesorul Tohăneanu era perceput ca un tradiționalist pur sânge, un conservator de vocație, un adversar al modernității. Această opinie părea inatacabilă pentru că se baza pe argumente concrete; într-adevăr, profesorul n-a îmbrățișat aspectele formale ale modelor trecătoare: nici structuralismul în anii '60, nici textualismul anilor '70-'80, nici posmodernismul deceniilor următoare. Cât despre terminologiile, adeseori inutile sofisticate, profesorul le vitupera, convins că perpetua inovație terminologică nu face altceva decât să mascheze penuria ideilor. Asta în

știință ; în viața cotidiană, apropiații lui știu că își dactilografia singur articolele, ignorând computerul, la robusta sa mașină de scris „Continental”, al cărei țăcănit metalic îl puteai auzi trecând pe lângă casa lui, în diminețile de vară, când lucra cu geamul deschis ; d-sa nu vorbea la mobil și nu conducea automobil, iar vestimentația-i era simplă, eliberată de orice podoabă, cu excepția, câteodată, a cravatei căreia – neumblat ca alții, pe la Paris sau primprejurul – nu știa „să-i facă nodul”. Sunt acestea observații adevărate bazate pe realități ce țin de lumea aparențelor exterioare și reprezintă consecința naturală a decenței structurale. Ele nu au relevanță în plan științific, pentru că modernitatea în știință înseamnă cu totul altceva, și anume evadarea din perimetrul îngust al prejudecăților, repugnanța rutinei și surparea dogmelor. Într-un articol pe care i l-am dedicat în volumul omagial de acum aproape cinci ani pe care l-am intitulat *Prejudecăți învinse*, am enumerat și comentat aspecte ale operei sale care țin de modernitate. Încă de pe vremea când redactam teza de doctorat, tot citind articole contemporane de stilistică, unele semnate de somități mondiale în domeniu, am trăit un sentiment ciudat și stenic totodată: anume că ideile ultramoderne din lucrările acestora eu le cunoșteam de multă vreme fie de la cursurile sau seminarele profesorului, fie din scrierile sale, fie din discuțiile, uneori întâmplătoare, pe care le-am purtat cu d-sa. N-am avut suficient curaj să-mi fac publice opiniile în scris de teamă să nu cad în păcatul protocronismului pe atunci la modă, căci era încurajat de ideologie. Nu mică mi-a fost însă satisfacția când am citit cuvintele profesorului Kohn János de la Universitatea din Budapesta, fost student al magistrului în anii '60, cuvinte care parcă îmi traduceau *ad litteram* propriile gânduri: „Pe nesimțite, cu ușurința lucrului făcut din și cu plăcere, am absorbit [la cursurile profesorului] un sistem de interpretare a textului poetic ale cărui principii urma să le reîntâlnesc, uneori travestite terminologic, în faimoase lucrări ulterior apărute. De modernitatea acestui sistem neatins de «mode» mi-am dat seama însă ceva mai târziu”.

Titlul intervenției mele poate surprinde ori chiar contraria, dar numai pe aceia care nu l-au cunoscut destul de bine pe profesor și care trăiesc cu impresia falsă că d-sa și-a scris cărțile, indiferent la ceea ce se întâmplă în jurul său, ba chiar nepăsător față de emulația ideilor contemporane ; atunci, se întrebă ei, cum putem vorbi de reacții împotriva imposturii, câtă vreme absența spiritului polemic din opera sa e unanim recunoscută. Eu unul m-am înșelat de mai multe ori în această privință. Dar pentru aceasta, fie-mi permisă evocarea altei întâmplări... Pe la începutul anilor '90, mă aflam în vizită la profesor împreună cu mai mulți discipoli ai săi. Una din elevele sale, proaspăt absolventă a limbilor clasice, aduce un număr mai vechi dintr-o revista literară și ne citește de acolo un text de o vulgaritate extremă despre Alexandru Graur. Se spunea în acel articol că

„lingvistul cu nume de pasăre” n-avea gustul ideilor teoretice, că era un practician îngust și fără carismă, că, în fine, nu era în stare să se ridice la altitudinea marilor idei ale lingvisticii mondiale și că a adus chiar unele deservicii limbii române, prin atitudinea sa ancilar prosovietică. Iar bogata sa activitate lingvistică a fost calificată drept „muncă de moli”. În final, autorul a făcut o trimitere răutăcioasă la o epigramă care batjocorea originea etnică a lui Alexandru Graur. Profesorul Tohăneanu stătea și asculta tăcut. Cuprins de revoltă față de cele auzite, dar mai ales contrariat de pasivitatea profesorului, am izbucnit revoltat: „domnule profesor, de ce nu luați atitudine, de ce lăsați mișei să facă punte la izbândă, e de datoria dumneavoastră să puneți lucrurile la punct, doar i-ați fost student la București și mie mi-ați spus că ați avut mult de învățat de la el”. Profesorul a zâmbit a lehamite, ceea ce mi-a sporit revolta și i-am spus textual: „dacă am regret vreodată ceva la dumneavoastră, apoi acel lucru a fost absența spiritului polemic”. Am trecut apoi la alte subiecte mai liniștite. În final, când ne-am despărțit, mi-a întins un număr recent din „Orient latin” și mi-a spus în șoaptă strofa rimbaldiană:

Oisive jeunesse
 À tout asservie
 Par délicatesse
 J'ai perdu ma vie...

Da, da, am murmurat, eu v-am cerut o replică și dumneavoastră vă refugiați în solemnități.

Ajuns acasă, deschid revista și nu-mi vine a crede ochilor când citesc replica profesorului la infamul articol. Scrisese despre Graur, cu o săptămână înainte de furtunosul meu protest, după cum urmează: „În jurul anului 1950, mai precis între 1 februarie 1949 și 20 iunie 1952, am fost asistent, apoi lector la Catedra de Lingvistică și Filologie Clasică a Universității bucureștene. Nu pot nicicum să mă apropiu de acest scurt răstimp luminos al tinereții mele fără să mărturisesc, solemn și fățiș, cât mă simt de îndatorat lui Alexandru Graur, sub raport profesional, intelectual și moral. Am învățat de la el nu numai multă carte latinească și românească – ceea ce, pentru amândoi, însemna cam același lucru –, ci și lecția superioară a firescului, a simplității sub zodia cărora s-a desfășurat, fără niciun efort, întreaga mea existență, în toate domeniile de activitate. Apreciind cum se cuvine amănuntul, în aparență meschin, dar, în realitate, plin de tâlcuri, așez pe o treaptă foarte înaltă a prețuirii mele faptul că nu l-am auzit niciodată vorbind despre «facultatea mea» sau despre «catedra mea», așa cum i-am auzit pe mulți alții, vrednici de îngăduința obștii. [...] Ascultându-l zi de zi și ceas de ceas, la lecții, la conferințe și în alte împrejurări, am desprins de la Al. Graur un adevăr de o simplitate derutantă, dar cu atât mai de preț pentru învățământ: să nu vorbesc elevilor

mei decât despre ceea ce eu însumi am înțeles și știu. Am urmat cu strășnicie pilda veneratului meu dascăl, reușind să fiu transparent în expuneri, cu riscul de a nu părea profund. Insist asupra acestui aspect pentru că, nu o dată, dascălii sunt tentați să-și ascundă în fraze găunoase, dar sforăitoare, penuria totală de idei sau poticnirile penibile ale unei gândiri neînchegate, incoerente, confuze, într-un cuvânt, să-și camufleze impostura”.

Nu era o reacție explicită, numele însuși al autorului (*nomen odiosum*) fiind ignorat, ci una implicită, dar cu atât mai convingătoare, pentru că plasa discuția în câmpul ideatic, eliberând-o astfel de orice notă personală, pe care cititorii ar fi putut s-o interpreteze drept o expresie a subiectivității auctoriale sau replică vindicativă la adresa autorului infamului articol. Cum se vede, subtextul, în cazul de față, induce un argument mult mai puternic decât textul, pentru că cititorul devine partener într-o stilistică *sui generis* a participării, câtă vreme este invitat să extragă singur concluzia, raționând irefutabil: dacă profesorul Tohăneanu reprezintă un model, așa zice chiar: un ideal, pentru dascălii timișoreni și nu numai, și dacă Alexandru Graur a fost un model pentru profesorul Tohăneanu, insolentul preopinent, autorul jalnicului pamflet era redus la neant dintr-un singur condei. Și ce condei !

Nu vă pot spune cât de umilit m-am simțit citindu-i replica și cât am regretat necontrolata-mi reacție făcută pripit și în necunoștință de cauză.

Mea maxima culpa, Domnule Profesor!